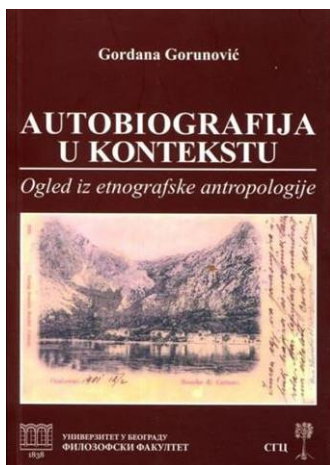

Аутобиографија као прича о себи и о другима

Gordana Gorunović, *Autobiografija u kontekstu. Ogledi iz etnografske antropologije*, Beograd, Srpski genealoški centar, Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, 2014.

Књига *Autobiografija u kontekstu* Гордане Горуновић, професора на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду, појавила се 2014. године у издању Српског генеалошког центра и Одељења за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду. Ова „књига-есеј“, како је назначено у уводу, бави се „*temom grupnog identiteta, individualnosti i subjektivne svesti u okviru jedne određene tradicionalne socio-kulturne sredine (Orahovac, Boka Kotorska)*, која се током времена, а нарочито у периоду након Другог светског рата, радикално менја, али и прилагођава и опстаје“ (5).

Књига се састоји из две целине које носе називе *Kontekst* и *Tekst*. Први део књиге представља историјску и етнографску студију о Горњем и Доњем Ораховцу, напуштеним бокоторским селима између Пераста и Доброте, док је други део посвећен анализи мемоарско-аутобиографског записа Ораховчанке Милене Перовић. Посматрајући ове заједнице из перспективе социјалне и културне историје и интерпретативне етнологије, Гордана Горуновић их сагледава емски, изнутра, будући да су у фокусу истраживања управо „*znanja, iskustva, vrednosti i priče*“ које саговорници „*pričaju другима о себи*“ (6).

Теренска грађа обухвата материјал прикупљен током тимског и самосталног теренског истраживања спроведеног 2003. године у Горњем и Доњем Ораховцу. Прикупљен етнографски материјал садржи интервјуе и животне приче, фотографије материјалне културе и људи, скениране фотографије из личних архива информатора. Етнографија ораховачких села употпуњена је значајним писаним изворима: етнографском, историографском и архивском грађом. О историји Ораховца у оквиру историје Боке Которске није много писано – ауторка се ослања на антропогеографско-етнографски опис проте Сава Накићеновића (*Бока: антропогео-*

графска истраживања, 1913) и историјску монографију Стјепана Антољака (*Ораховац (Бока Которска)*, 1979).

Прво поглавље књиге (*Mesto u geografskoj perspektivi i istorijskoj retrospektivi*) настоји да прикаже улогу историјских збивања и геополитичке позиције Ораховца у претходним вековима. Историјским и путописним изворима ауторка прилази с критичког становишта, указујући на друштвено-историјски контекст у коме су настали. Тако, у спису *Турци и Црногорци* француског историчара и археолога Франсоа Ленормана (F. Lenormant, *Turcs et Monténégrins*, Paris 1866) уочавају се оријенталистички дискурс и идеализација Црногораца, али ауторка узима у обзир и историјске прилике у којима је књига настала и њену намену (задатак јој је био да обавести западноевропску јавност о Црногорцима као племенитом и храбром народу и тиме подржи њихову борбу за независност). Положај ораховачких села, закључује ауторка, између млетачке и аустријске власти и Црне Горе под турском влашћу битно је утицао на њихову специфичну ситуацију и настанак тзв. „крајишког“ менталитета.

У поглављу *Orahovačka knežina* посебна пажња посвећена је теоријом о постанку и пореклу динарских племена и кнежина (влашко-катунска теорија и теорија о континуитету) у домаћој етнографији и историографији двадесетог века. О времену настанка ораховачке кнежине недостају историјски подаци, а само постојање ове институције заснива се махом на етнографским сведочанствима и усменој традицији која указује на историјска сећања из периода од 17. до 19. века. Према усменом предању, како ауторка наводи, Ораховац је сматран за стару кнежину из зетског доба. Кнежина се као вид народне самоуправе јавља у оквиру нахија у периоду турске владавине. Ауторка се позива на писане изворе о постојању кнежина у Србији на почетку 19. века, као и на изворе о ораховачким кнезовима у 18. веку. Посебан значај има дело Сретена Вукосављевића о организацији црногорских села, кнежина и племена у периоду од 17. до 19. века. Као добар познавалац племенског и сеоског начина живота, Вукосављевић је сматрао да су планински услови живота и недостатак плодних пашњака били узроци стварања и развоја кнежина, а њихов опстанак био је могућ у местима са староседелачким, хришћанским становништвом, удаљеним од административних средишта. Тумачења о пореклу становништва и настанку братстава и племена које нуди народна традиција у историографији нису прихватана као релевантан историјски извор. Проблем њихове аутентичности може се довести у питање, али ова предања не треба у потпуности одбацити. Ауторка заступа поглед оних проучавалаца који, попут Јана Вансине, сматрају да народна предања треба посматрати не само као документ садашњости већ и као документ који носи поруку из прошлости.

Поглавље *Orahovačka knežina kao krajina između Risna i Perasta, Turaka, Mečana i Crnogoraca* посвећено је положају Ораховца у 17. и 18. веку. Писани извори из овог периода говоре о два велика рата између Млетачке републике и Турака, Кандијском (1645–1669) и Морејском (1684–1699), који су довели до крупних демографских, политичких и друштвених промена у Боки Которској и Црној Гори. О овим променама и лошем стању у которској бискупији након млетачко-турског рата, када је страдао и Ораховац, сведочи, поред осталог, и извештај Андрије Змајевића. Разматра се и питање административне припадности Ораховца, будући да су се око њега спорили Рисан, Доброта и Пераст. На основу прегледане грађе ауторка закључује да је до краја 17. века Ораховац био под фактичком надлежношћу управе рисанског подручја. Геополитичка ситуација мења се са доласком руских изасланика почетком 18. века и слабљењем утицаја Млетачке републике, а убрзо је уследила и прва аустријска окупација Боке Которске и Далмације. За овај период ораховачке историје карактеристичне су честе пљачке и насиља. Гордана Горуновић као пример наводи један инцидент крађе стоке у коме су учествовали Ораховчани, Кривошијани, перашка односно аустријска власт и рисански капетан, упоређујући га са Герцовим наративом о крађи оваца у мароканским планинама у време доласка Француза 1912. године.

У наредним поглављима (*Devetnaesti vek, Iseljavanje u Ameriku, Dvadeseti vek*) ауторка износи значајне податке о друштвено-историјским приликама у Боки Которској и Далмацији у 19. и 20. веку. Почетак 19. века у Европи протекао је у атмосфери сукоба интереса великих сила, пре свега Аустрије, Француске и Русије, чије последице су се осетиле и у овим крајевима. У Приморју су се смењивале стране управе, а нарочито озлоглашена је била француска, која је конзервативно уређење у Боки и Далмацији желела да замени својом администрацијом и грађанским законима. До крвавих обрачуна долазило је јер је локално становништво пружало отпор свакој радикалној и револуционарној промени. Према запажању ауторке, Ораховац је половином деветнаестог века имао највише становника у својој историји, што наводи на размишљање о узроцима због којих Вук Караџић није ништа написао о Ораховцу у делима о Боки и Црној Гори (*Montenegro und die Montenegriner*, опис Боке у *Ковчежићу*). Посебну пажњу ауторка је посветила миграцијама становништва из Приморја у Северну и Јужну Америку, али и у Цариград, међу којима је било и Ораховчана.

Етнографски опис Ораховца ауторка заснива на анализи материјала прикупљеног на терену, ослањајући се и на досадашње етнографске списе о црногорским племенима. Поглавље *Etnografija Gornjeg Orahovca* обимно је и захвата различите сфере живота у историјском пресеку. У потпоглављима: *Bratstva i sela, Privreda, Porodica, Kuća za stanovanje i pomoćne*

zgrade, Period posle rata, Ženski narativ i perspektiva, Narativi o saseljavanju, Savremeno stanje iznosi se детаљна етнографска и културно-историјска слика предратног и послератног живота Ораховчана. У склопу описа насељавања и историје породица и родова срећу се фрагменти генеалогских, историјских и локалних предања и анегдота (нпр. сеобама, о сукобима с Турцима, издаји, промени вере и др.), као и сведочанства о разним обичајима (побратимство, мењање славе, наслеђивање) и социјалним појавама као што је рецимо печалбарство. Релативну оскудност народних предања саговорници су објашњавали тиме да се раније „много радило“ и да старији људи нису имали времена да причају приче. Поглавље посвећено привреди нуди разнолике податке о пољопривредним праксама и знањима, али и о економским и социјалним односима и статусу становништва. Кад је реч о породици, она је вишегенерацијска и проширена, а кориговано је запажање Саве Накићеновића да није било задружних домаћинстава. Представљени су укратко положај чланова породице, њихови међусобни односи и право на имовину, затим уобичајена организација посла и домаћинства, наталитет. Ауторка се осврће и на обичајне породичне традиције какве су крштење, кумство, надевање имена, испраћај у војску, прилике за традиционално одевање у народне ношње, посмртни обичаји, чување породичних реликвија. Одељак везан за куће и породичне зграде доноси не само конкретне етнографске описе, него и специфичну локалну терминологију. Део посвећен послератном периоду садржи фрагменте животних прича жена на основу којих се стиче јасна представа о њиховом положају у заједници, жељама, судбинама, брачним односима, задужењима у породици, материнству. Наративи о сасељавању укључују неке фреквентне теме као што су реакције на прогон коза, запажања о адаптацији и сналажењу у новој средини, економским условима, променама пејзажа. У склопу прегледа савременог стања указује се на иницијативе за ревитализацију Горњег Ораховца и на незаинтересованост државних институција за потребе локалног становништва, док се упоредо с тим у Доњем Ораховцу запажају постепене промене које су последица глобалних политичких и економских промена.

Део књиге који носи назив *Tekst* посвећен је мемоарском запису Ораховчанке Милене Перовић. Милена Перовић 2003. године ауторки је поклонила рукопис настао у време НАТО бомбардовања Савезне Републике Југославије. Самом тексту претходи краћи увод у којем је рукопис одређен као аутобиографија или прича *о себи* и сопственом постојању међу другима. Указујући на основне елементе аутобиографске стратегије, ауторка се ослања на закључке Вилијама Хауарта и истиче да је тема аутобиографије живот. Причу Милене Перовић ауторка је уоквирила историјско-етнографским контекстом. Аутобиографија открива живот обичних људи и начин на који се он одвијао у време великих друштвено-исто-

ријских промена, при чему је у шири контекст постављена повест о сопственој позицији у свету, личним бригама, жељама и стремљењима нара-торке.

Autobiografija u kontekstu је целовита историјско-етнографско-антрополошка студија о Ораховцу. Она обухвата анализу социјалног памћења три или четири календарске генерације које се поимају као „културно-историјска генерација“ и анализу „локалног знања“ саговорника. Ово је једна од ретких студија у српској науци која се бави женским аутобиографским текстом. У методолошком погледу, студија Гордане Горуновић завређује посебну пажњу јер се аутобиографији приступа као наративу у којем се рекогносцира идентитет онога који је пише ((ауто)наратив) у односу са другим људима и њиховим доживљајем света, због чега наратив о себи треба увек посматрати и као „аутобиографију о другима“.

МА Даница Јовић

Докторанд на Филолошком факултету у Београду
danicajjovic@gmail.com

Примљено: 3. 2. 2017.

Прихваћено: 18. 5. 2017.